

**ПРОБЛЕМА СПРИЙНЯТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
В УМОВАХ БІЛІНГВІЗМУ**

Анотація. Розглянуто наслідки білінгвізму, зумовлені тривалим тісним співіснуванням російської та української мов. Розкрито передумови, від яких залежить процес сприйняття української мови в умовах слов'янського білінгвізму. Зображено українську мову як невід'ємну частину формування мовлення людини.

Аннотация. Рассмотрены последствия билингвизма, обусловленные длительным тесным сосуществованием русского и украинского языков. Раскрыты предпосылки, от которых зависит процесс восприятия украинского языка в условиях славянского билингвизма. Изображен украинский язык как неотъемлемая часть формирования речи человека.

Annotation. The article examines the effects of bilingualism caused by prolonged close coexistence of the Russian and Ukrainian languages. Premises affecting the process of perception of the Ukrainian language under conditions of Slavic bilingualism have been disclosed. The Ukrainian language is presented as an integral part of the formation of human speech.

Ключові слова: білінгвізм, мовлення, інтерференція, мова.

Розглядаючи різні аспекти вивчення білінгвізму (лінгвістичний, психологічний, соціологічний, педагогічний, літературно-художній та ін.), можна сказати, що питаннями двомовності більшою мірою займалися і займаються лінгвісти. Основи наукової розробки лінгвістичних проблем білінгвізму закладені в працях І. Бодуена де Куртене, Л. Щерби, Ф. Фортунатова, У. Вайнрайха, А. Мартіне, А. Мейе, Е. Хаугена, Г. Шухардта та ін. Лінгвістичний аспект дослідження білінгвізму полягає в аналізі співвідношення структур і структурних елементів кількох мов, їх взаємного впливу, взаємодії і взаємопроникнення на різних рівнях мов.

Метою статті є розкриття передумов, від яких, залежить процес сприйняття української мови в умовах білінгвізму; дослідження головної риси цього явища: функціонування двох мов у спілкуванні одних і тих самих носіїв.

Україна взяла курс на євроінтеграцію. Сьогодні держава демонструє всьому світові свою міжнародну толерантність і демократичний підхід. Окрім захисту державної української мови, країна гарантує вільний розвиток та використання російської мови та інших мов національних меншин.

За радянської доби активно відбувалася денационалізація представників різних племен. Внаслідок цілеспрямованої інтернаціоналізації утворилася велика група так званого російськомовного населення. Через це для багатьох українців мова, яка завжди була на першому місці, стала другою.

Закон "Про освіту", Державна національна програма "Освіта. Україна XXI ст." [1] сьогодні спрямовують усі освітні заклади України на володіння школярами та студентами сучасною українською літературною мовою як державною мовою, незалежно від того, ким вони є за походженням, що віросповідують, які інтереси мають. Вільне спілкування українською мовою дає широкі можливості для реалізації своїх прав, свобод, здібностей. Прикладом може слугувати мовна практика в багатонаціональних країнах США, Канади, Швейцарії тощо, де існує не лише двомовність, а тримовність та багатомовність. Але не всі мешканці України розмовляють українською та не для всіх вона є першою. Деякі спілкуються російською або однією з мов національних меншин, які мешкають на теренах України. Це призводить до змішування двох або більше мов. Це явище і є білінгвізмом.

У кожній із мов простежується потужний струмінь національного характеру. Наприклад, в українській культурі рушник – це поетичний символ життя в усій його багатогранності, у російській – предмет побуту [2]; в українському мовно-образному арсеналі сокіл – гарний молодий козак, у німецькому – лихий спокусник та ін. [3]. Слово пов'язується з багато вимірністю внутрішньої форми, що веде до визнання деякими мовознавцями внутрішньої форми відкритою.

У результаті оволодіння мовними засобами в людини формується механізм мовлення, а вивчення кожної наступної мови передбачає утворення нового, схожого за структурою та складністю на попередній. Особливість полягає в тому, що перша мова впливає на вивчення всіх інших.

На мисленнєвій діяльності людей, які вивчають українську мову як другу, має відбиток явище інтерференції та механізм перемикання коду. У навчальних закладах із російською мовою викладання цей вибір мовного засобу має велике значення, оскільки пов'язаний з перемиканням коду. Перехід до другої мови супроводжується підвищеною емоційністю, що веде до незавершеності фраз чи слів, пауз, повільного пошуку слів чи їх синонімів та тощо.

Причиною таких відхилень є інтерференція – перенесення елементів та особливостей однієї мови в мовлення іншої. Низкою вчених (Є. Верещагін, Ю. Жлуктенко, В. Розенцвейг, С. Семчинський, В. Серебрянникова, Л. Уман, Л. Щерба, В. Ярцева та ін.) зазначається, що реальним витоком інтерференції є суміщений механізм породження текстів на двох мовах та інтерферентність установок. При такому розумінні явищ інтерференцією можна вважати неусвідомлене, безконтрольне використання під час побудови текстів однією мовою елементів іншої.

Інтерференція як негативний трансфер виявляє себе у формі перенесення лексем, словотворчих та

словозмінних морфем, синтаксичних конструкцій, ритмомелодики, семем, конотативних значень тощо. Прикладами інтерференцій можуть бути: горе-майстера, покласти зуби на полочку, голос волющого в пустині, говорити без обидняків, бешені гроші, гнбла сила. Лінгвальна інтерференція може виявлятися абсолютно на всіх рівнях мови: від фонологічного до синтаксичного. Однак вона особливо помітна у фонетиці. Кожна людина володіє притаманною її рідній мові артикуляційною базою, яка часто стає на заваді вивчення фонетики іншої мови, спричиняючи, таким чином, акцент. Ті, для кого російська мова є рідною, спілкуючись українською, пом'якшують у вимові шиплячі [ч'ай], [ч'ого], оглушують кінцеві приголосні [сказаф], [написаф], що порушує українську орфоепічну норму.

Рівень сприйняття українського мовлення полегшується тим, що багато понять є загальними для обох мов і вже сформовані у ході вивчення російської мови, але ускладнюється відмінностями, зумовленими національною самобутністю кожної мови. Це явище призводить до істотних семантичних помилок, порушення правильного сполучення слів, оскільки мовець інтуїтивно, будуючи висловлювання, на початковому етапі користується засобами рідної мови, не заглиблюючись у внутрішній зміст слів другої.

Національна мовна картина світу, з одного боку, несе в собі ледь помітні деталі, з іншого – проявляється майже в усіх сферах життя: від щоденного побуту до історичної долі народу, є явищем масової свідомості й охоплює ущільнене узагальнення смислів, якими живе людина, за допомогою яких вона сприймає світ навколишній і свій внутрішній світ – самого себе у світі і світ у собі. Тому формою вираження виступають не всезагальні закони, а живі рухомі словесні символи (образи).

Отже, проблема білінгвізму потребує подальшого дослідження та усунення. Значну увагу потрібно приділити наявності двомовності в країні. Проблема не буде усунена, доки український народ не зрозуміє важливість та значущість української мови.

Наук. керівн. Архипенко Л. М.

Література: 1. Державна національна програма "Освіта" ("Україна. ХХІ століття"): станом на 2012 р. // Верховна рада України. – Офіц. вид. – К.: Райдуга, 1994. – 61 с. 2. Сучасний тлумачний словник української мови / [авт.-уклад. В. В. Дубічинський]. – Х.: Школа, 2006. – 1008 с. 3. Стернин Й. Лексическое значение слова в речи / Й. Стернин. – Воронеж: Грант, 1985. – 167 с. 4. Потебня А. Мысль и язык / А. Потебня. – К.: СИНТО, 1993. – 192 с.